

Borgulya Zoltán

A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány mentálhigiénés megerősítése a munkavégzés eredményességének érdekében

A projekt célkitűzései

A projekt célkitűzései közé tartozott egy kiterjedt képzési program megvalósítása, amely egy komplex fejlesztési stratégia része, hogy az segítse a büntetés-végrehajtás egyes szakmai feladatainak – szociális tevékenység, kezelés, személyiség-fejlesztés, nevelés, oktatás-képzés – ellátását a fogvatartottak reszocializációjának és társadalmi reintegrációjának eredményesebbé tételével azáltal, hogy a személyi állományt támogatjuk, illetve vonjuk be foglalkozásainkba, képzéseinkbe, tréningjeinkbe.

Rendkívül fontos, hogy a hazai börtönökben dolgozó, a fogvatartottak nevelését, kezelését végző „szociális szakemberek” mentális egészsége fennmaradjon, szakmai képzettségük, tudásuk bővüljön annak érdekében, hogy feladataikat minél hatékonyabban, szakmai szempontból magas színvonalon legyenek képesek végrehajtani. Másfelől megközelítve a kérdést: a szakterületükön megfelelő felkészültséget mutató szakemberek feladatellátásához, intrapszichés motiváltságuk fenntartásához, továbbfejlődésükhöz elengedhetetlen a szakmai irányultságú képzésük-oktatásuk, pszichológiai-mentálhigiénés irányultságú, támogató – tréning-jellegű – foglalkoztatásuk. Ez alapfeltétele a szakmai szempontból sikeres és eredményes működésüknek, tevékenységüknek. A projektben megvalósuló tréningek azt szolgálták, hogy a közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkozó szakemberek képesek legyenek a foglalkozások során elsajátított ismereteket, tudásanyagot, illetve módszereket bevonni munkájukba. A programban megvalósuló képzések, tréningek eredményeként olyan tudás birtokába kerülhettek a büntetés-végrehajtási szakemberek, amely a szakmai felkészültségük fejlesztésén túl a büntetés-végrehajtási tevékenység színvonalát is emelte.

A projekt a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben zajlott, közvetlen célcsoportja a fogvatartottak kezelésével, személyiségfejlesztésével foglalkozó nevelői, nevelőtisztai, szociális előadói, felügyelői állomány volt, valamint az elítéltek oktatását, képzését végző pedagógusok. A börtönben dolgozó szakemberek közül ők azok, akiknek feladata a mi általunk is megfogalmazott, kívánt cél megvalósítása, azaz a mindenkori fogvatartotti populáció esetében az olyan változások elérése, melynek eredményeként esélyeik jelentősen javulnak a társadalmi reintegrációs, illetve a munkaerő-piaci beilleszkedést adaptáló folyamatban.

A projekt egyik közvetlen célja az volt, hogy a büntetés-végrehajtási nevelők alkalmassá váljanak arra, hogy az eddiginél hatékonyabban tudják előmozdítani az elítéltek ismereteinek bővítését. Ezt a projekt során megvalósult

tréningek, esetmegbeszélések szolgálták. Elvárt eredmény volt továbbá a projekt során, hogy a szakemberek olyan foglalkozásokat szervezzenek, melyekkel segítik az elítélteket abban, hogy a szabadulás utáni beilleszkedést gátló tényezőket könnyebben fel tudják dolgozni. Képesek legyenek a szabadulók önálló álláskeresésre, kerüljék el a hajléktalanság, a munkanélküliség okozta válsághelyzeteket, ismerjék meg saját képességeiket, lehetőségeiket. Távlati célkitűzésünk, hogy a büntetésüket töltő elítéltek a programunk segítségével olyan személyiség-rekonstrukciós változáson menjenek keresztül, melynek eredményeként eséllyel induljanak szabadulásukat követően a munkaerőpiacon, és képesek legyenek visszailleszkedni a társadalomba.

A program közvetett célcsoportjaként tehát a jogerős büntetésüket töltő elítélteket jelölhetjük meg, illetve családtagjaikat, akikre hatással van a szabaduló azon a szinten, hogy talál-e munkát, illetve újra a könnyű pénzszerzés útjára lép-e, tehát ismét bűnelkövetővé válik.

Ezen a ponton az elérhető társadalmi elégedettséget sem hagyhatjuk figyelmen kívül: amennyiben kevesebb a bűnelkövető, a bűncselekmények száma is csökkeni fog.

A projektet végrehajtó szervezet fő tevékenységei

Cégünket, a Humán-Pszicho 2002 Kht.-t 2002-ben alapítottuk, székhelyünk Dunaújvárosban található, ahol tanintézményünket, a Pannon Oktatási Központot is működtetjük. Társaságunk fő tevékenységi köre az antiszociális magatartású, illetve disszociális személyiségzavarral rendelkező fogvatartottak, valamint az alacsony iskolai végzettséggel, esetleg az írás-olvasás készségével nem rendelkező fokozottan hátrányos helyzetű roma, illetve magyar anyanyelvű tanulók oktatása, nevelése, képzése. Társaságunk látja el a Pannon Oktatási Központ fenntartását, amely 2003-ban kezdte meg intézményi működését iskolaként. A 2003/2004. tanévben általános iskolaként, a következő (2004/2005) tanévtől kezdődően többcélú intézményként működött. Munkánkat jelentős mértékben segíti a büntetés-végrehajtás területén szerzett több évtizedes szakmai-speciális oktatási, nevelési tapasztalat. Hivatásunk alapvető célja az alacsony iskolázottságú emberek, bűnelkövetők, antiszociális magatartású, esetenként kriminális személyek gazdasági és ezzel egyetemben társadalmi felemelkedésének segítése, helyzetük gyökeres megváltoztatása. Részben magasabb iskolázottsági, illetve képzettségi szintre juttatásukkal, részben a személyiségük terápiás újrendezésével, személyiség-rekonstrukciós törekvésekkel. Ezen prevenciós és rehabilitációs tevékenységeken belül speciális pszichológiai és gyógypedagógiai módszerekkel segítjük a sérült és hátrányos helyzetű személyeket a reintegrációs folyamatban. Hisszük, hogy jelentős szerepet töltünk be a munkaerőpiacon, a hátrányos helyzetű rétegek felzárkóztatásában, kezelésében és képzésében, s ezáltal foglalkoztatásuk elősegítésében, illetve az ehhez kötődő, kapcsolódó szolgáltatások nyújtásában.

A különböző szintű oktatási-kutatási feladatokon túl társaságunk tevékenységei közé tartozik még a munkaerő-közvetítés, humán-egészségügyi ellátás, szociális tevékenységek, gyermek- és ifjúságvédelem, emberi- és állampolgári jogok védelme, közoktatási intézmény fenntartása és működtetése, mely területeken szakembergárdánk nagy tapasztalatra tett szert. Jelenleg az ország kilenc büntetés-végrehajtási intézményével vagyunk munkakapcsolatban. Terveink között szerepel új telephelyek létrehozása, az egyes intézmények közötti átjárhatóság biztosítása, az anyagi háttérbázis megőrzése, az iskolarendszeren kívüli képzés biztosítása, színesítve és szélesítve ezzel tevékenységi körünket, emelve társaságunk szakmai színvonalát, elősegítve a fejlesztési folyamatok megindulását. A kutatások eredményeként a képzési ellátást az igényekhez jobban igazítva szeretnénk megvalósítani, hogy a képzések hatékonyabban szolgálják nemcsak térségünk, de az egész ország munkaerő-piaci helyzetének javulását, elősegítve a felzárkózást az európai unió elvárásaihoz, fokozott figyelemmel a társadalmilag és etnikailag hátrányos helyzetű rétegekre, a fiatal és a női munkaerőre, legyen szó akár munkavállalókról, akár vállalkozásokról, munkaadókról. Több sikeres pályázatot nyújtottuk be ez idáig a büntetés-végrehajtási intézetekben jogerős szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak rehabilitációjával kapcsolatban, melynek során hangsúlyt fektettünk az oktatáson, képzésen kívül a személyiség terápiais újrarendezésére is. Mottónk: „A világ helyzete sohasem reménytelen, mert nem azokon múlik, akik nem hisznek az életben, hanem azokon, akik hisznek benne.”

A személyi állomány mentálhigiénés támogatásának szükségessége

Beadott pályázatunk egy kiterjedt képzési projekt megvalósításának tervezete volt, mely – mint már említettük – egy komplex fejlesztési stratégia részét képezi, tehát nem egy izolált, egyszeri tevékenységi terv.

Alapvető problémát, hiányosságot jelent hazánkban a költségvetési intézmények számára a saját dolgozóik, munkavállalóik képzése, készségfejlesztése, illetve a szociális szférában dolgozó szakemberek számára a szakmai továbbfejlődést szolgáló, valamint a kiégést megelőző továbbképzési formák – tréningek – szervezése, mentálhigiénés szolgáltatások nyújtása, biztosítása. Ennek oka esetenként lehet az alapvető szakmai hiányosság, képzetlenség, de többnyire az ehhez szükséges forrásokat nem tudják az intézmények előteremteni. A hiányzó források biztosításához egyes pályázatok szerencsére jelentős segítséget nyújtanak.

Ahhoz, hogy valós esélyt tudjunk nyújtani a szabadságvesztésüket töltő fogvatartotti populáció számára a társadalmi reintegrációjukhoz, hogy a börtönből szabadultak a munkaerő-piaci adaptációban eséllyel indulhassanak, jól képzett, a szakmai tudást tekintve stabil képességekkel, készségekkel bíró, pszichésen stabil (szak)emberekre lenne szükség. Az, hogy ez a folyamat sikeres legyen, ösztársadalmi érdek, hiszen mind a közbiztonság, mind a krimi-

nalitás csökkenése mindannyiunk közös érdeke, szintúgy az egész társadalom elvárása, hogy az aktuálisan inaktív, de egészségügyi szempontból munkaképes elítéltek szabadulásuk után minél nagyobb számban munkavállalókká váljanak.

Minden tekintetben motivált és szakképzett szakembergárdára van szükség ahhoz a büntetés-végrehajtási intézetekben, hogy az a fogvatartási időkelet, mely látszólag haszontalan és gazdaságtalan, tartalommal és értelmes tevékenységgel töltsdön fel. Köztudott, hogy a társadalmi felemelkedés, a munkavállalói körbe való integráció elengedhetetlen feltétele a tudás, a képzettség, azon szakmai ismeretek megléte, mely az adaptációs folyamathoz – elhelyezkedési időszak – szükséges, illetve a munkafolyamat ellátásához nélkülözhetetlen. Természetesen ehhez a fogvatartottak oktatásba, képzésbe való bevonása, érdekeltté tétele szükséges, valamint az elítéltek teljesítmény-orientációjának javítása, a nevelői hatás – mint személyiség-fejlesztő és személyiség-rekonstrukciós törekvés.

A börtönökben történő szakirányú tevékenység – oktatás, képzés, munkaerő-piaci tréning stb. – során feltétlenül figyelembe kell vennünk azt a pedagógiai, pszichológiai törvényszerűséget, mely szerint a prevenció, a rehabilitáció és a kezelés, utógondozás szerves egységet kell, hogy alkosson az adott egyén mentális egészsége, valamint a tudás gyakorlatra történő átvihetősége érdekében. Ennek következtében a büntetés-végrehajtásban közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkozó szakembergárdára – „szociális szakemberekre” – rendkívül jelentős szakmai feladat, munka és felelősség hárul, melyet csak egy jól képzett és mentálisan egészséges, stabil személyi állomány, csapat képes megvalósítani. Minden bizonnyal javítaná a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának foglalkoztatását, ha a képzés során a mentális regresszióban szenvedő munkavállaló személyek preventív, megelőző tréningekkel, mentálhigiénés kezelések útján visszaszereznék motivációjukat a feladatellátás tekintetében, és kevesebben választanák lehetőségként a szolgálati nyugellátást idő előtt. Az e téren felmerülő problémák (finanszírozás, vállalkozási kedv stb.) kezelhetők lennének egy tudatos és egymásra épülő képzési program megvalósításával. A büntetés-végrehajtáson belül is mindenképpen szükség van innovatív, potenciálisan növekedés-orientált szemléletű vállalkozásokra, teamekre.

A projekt tevékenységeinek bemutatása

A büntetés általános céljához kapcsolódóan a szabadságvesztés végrehajtásának fő célja a speciális prevenció realizálása azáltal, hogy a kriminális személy – az elkövető – társadalmi reintegrációját segíti elő. Ezt a folyamatot a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állománynak – a büntetés-végrehajtás „szociális” és pedagógiai szakembereinek – kell végrehajtania.

Ezen állomány létszámának igazodnia kell a fogvatartottak létszámához és összetételéhez. Magyarországon a személyi állomány egy-egy tagjának 50-60, esetenként 80-90 fogvatartottal kell foglalkoznia. Ilyen körülmények között kevés lehetőség jut az egyéni törődésre, a differenciációra, ellenben rendkívül

nagy a veszélye a kiégésnek, amely akkor alakul ki – főként a „szociális szférában” dolgozó büntetés-végrehajtási szakemberek esetében –, ha a krónikus érzelmi megterhelés és stressz során fizikai, s főként mentális kimerülés következik be. Ez jelentkezhethet a reménytelenség és inkompetencia érzésével. A kezdeti reményteljes időszakot a stagnálás fázisa követi, majd a személy az emberi problémákra közönnnyel reagál. Ez esetben az egyik legalkalmasabb módszer a beavatkozásra, prevencióra a tréning, amely alkalmával a személy megéletheti az én-azonosság növelésének élményét, segít kialakítani a toleranciát, az elfogadást. A résztvevők új konfliktuskezelő stratégiát ismerhetnek meg, amelyet saját gyakorlatukban is felhasználhatnak, annál is inkább, hiszen a halmozottan hátrányos helyzetű személyekkel való foglalkozás számos problémát vet fel a számukra. Szükséges lehet a szakemberek közötti rendszeres tapasztalatcsere, esetmegbeszélés, szupervízió, illetve a kezelési folyamatok egymásra építése, így a társadalmi folyamatokra dinamikusan reagáló strukturált speciális rendszer kiépítése lényeges elem.

A szakemberek egyetértenek abban, hogy a fogvatartotti populáció túlnyomó többsége a szocializációs folyamat defektusai okán kerül a büntetés-végrehajtás keretei közé. A felfelé vezető út kezdeti lépése az oktatáson-képzésen keresztül vezethet, melynek során olyan tudásra, gazdaságilag hasznos ismeretekre tesz szert az egyén, amellyel eséllyel indulhat a munkaerő-piacon. Hiszen a tartós adaptációt csak így lehet megvalósítani; az erre való felkészítést, kezelést pedig csak egy jól képzett, szociálisan érzékeny szakembergárda vezetheti és irányíthatja. Úgy gondoljuk, hogy még jelentősebb segítség lehet ebben a folyamatban, ha azt a tudást, ismeretanyagot, amelyet megszereztünk tevékenységeink, munkánk során, átadjuk a büntetés-végrehajtási szakembereknek, hogy hasznosíthassák saját szakmai tevékenységeikben.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben megvalósított pályázati projekt foglalkozásai 2008 júniusa és 2008 novembere zajlottak le. A pályázatban összesen száz fő képzését vállaltuk – ezt teljesítettük is –, a résztvevők közel háromnegyede a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állományból került ki.

A projekt a következő modulokból állt:

- mentálhigiénés tanácsadás,
- kiégést megelőző és személyiségfejlesztő tréning,
- munkaerő-piaci és pályaaorientációs tréning,
- önismeret,
- konfliktuskezelés,
- esetmegbeszélés,
- szupervízió.

A fenti modulok tartalmának részletes kifejtésére nincs módunk, közülük a munkaerő-piaci és pályaaorientációs tréning bővebb magyarázatot kíván: miért is tartottuk szükségesnek ennek a tréningnek a megtartását. A célunk az volt, hogy a büntetés-végrehajtási szakemberek – a projekt-foglalkozásokon megszerzett ismereteiken keresztül – képessé tegyék a fogvatartottakat az önálló álláskeresésre. Ez a modul nemcsak ismereteket (álláslehetőségek felkuta-

tása, az állás elnyerésének technikái, önéletrajz-írás stb.) nyújtott, hanem a résztvevők önismeretét és kommunikációját is fejlesztette.

A képzésben részesült szakemberek kaptak egy tanúsítványt a teljes projekt elvégzéséről, melyen szerepelt a modulok neve, ennek megfelelően a résztvevők „munkaerő-piaci és reintegrációs folyamatot segítő szakemberré” váltak.

A megvalósított program eredményei, hatásai

A projektnek közvetve a büntetés-végrehajtási szervezet egészére nézve pozitív hatásai vannak. Ezek jelentkeznek a régióban, de – mivel a Pálhalmi Országos Bv. Intézet feladatellátását tekintve országos letöltő intézet – a régió túl az ország egész területét tekintve a szabaduló fogvatartottak munkaerő-piacon induló esélyei, illetve reintegrációs törekvéseik valós lehetőségei jelentősen növekednek.

A foglalkozások – tréningek – és képzések biztosítják a büntetés-végrehajtási szakemberek ismeretanyagában, illetve mentálhigiénés státuszában, állapotában azon pozitív változásokat, illetve fejlődést, mely biztosítékot jelent a közvetett célcsoport – fogvatartottak – tekintetében is a kívánt eredmény, változás elérésében. Így a büntetés-végrehajtás (mint szervezet) működése is hatékonyabbá válhat; fő célját, feladatát tekintve – az elítéltek visszahelyezése a civil társadalomba úgy, hogy lehetőleg tartózkodjanak a bűnismétléstől – nagyobb eséllyel érheti el a kívánt hatást. Ehhez azonban a fogvatartotti populáció körében kell azokat a kívánt eredményeket produkálni, vagyis a személyiségszerkezetben olyan változásokat elindítani, illetve a fogvatartottak tudásában, ismeretanyagában, képzettségében jelentős mértékű bővülést, fejlődést elérni, ami biztosíthatja a siker lehetőségét.

Köztudott, hogy a társadalmi felemelkedés elengedhetetlen feltétele a tudás, a szakmai ismeretek elsajátítása, amelyek szervesen illeszkednek a mai modern gazdasági struktúrához, a munkaerő-piaci elvárásokhoz. Ez a követelményrendszer az egész országot tekintve egyöntetű, így a fogvatartottak bármely intézetből szabadulnak is, egyazon változáson kell, hogy keresztülmenjenek. Az intézetek szakmai hatásmechanizmusának egységesnek kell lenniük tehát, e tekintetben különösen fontos, hogy az országos letöltő intézetek hasonló hatásokat közvetítsenek.

A program eredményeinek fenntarthatósága

A projekt fenntarthatóságának alapvető feltétele, hogy a résztvevők, a büntetés-végrehajtási szakemberek – vezetők – saját tapasztalataikra építve ismerjék meg a program nyújtotta előnyöket, az esetlegesen változtatást igénylő pontokat, részeket pedig közös egyeztetés követően dolgozzuk át. Ennek – a visszajelzés – hatékonyságát, pontosságát a saját, büntetés-végrehajtási intézetben dolgozó, oktató pedagógusaink a programokon történő részvételével fokozni tudjuk, illetve ki tudjuk használni a képzések, tréningek nyújtotta előnyöket, és ezáltal is növelhetjük munkatársaink feladatellátásának, tevékenységének hatékonyságát. A projektben résztvevő szakembergárda a jövőben is rendelkezésre fog állni, és biztosítja a következő programok megvalósulását.

A projektünk eredményeinek további hasznosítását, továbbgondolását két fázisban képzeljük el. Egyrészt a börtönoktatási feladatainkban kívánjuk hasznosítani, hiszen a fogvatartottak oktatása-képzése során egyforma hangsúlyt kell fektetnünk az ismeretanyag átadására, a tulajdonképpeni oktatásra, valamint a nevelésre, a személyiség alakítására, formálására és az egyének felkészítésére a szabadulás utáni életre, tehát a reszocializációs tevékenységnek ugyanolyan fontos szerepet kell biztosítani a folyamatban, mint a tanításnak. Ezért a telephelyeinken – más büntetés-végrehajtási intézetekben – oktatást-nevelést végző pedagógusaink részére is meg kívánjuk hirdetni a programunkat, ezzel is növelve tevékenységünk hatékonyságát, illetve javítva pedagógusaink mentális felkészültségét.

Programunk sikere esetén a többi büntetés-végrehajtási intézetben is folytatni kívánjuk munkánkat, a közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkozó szakemberek tréningjét, képzését.

Mind a prevenció, mind a beavatkozás, a reszocializáció szempontjából irányadó az a gondolat, mely szerint: Ha a körülmények formálják az embert, akkor a körülményeket kell emberibbé tenni, formálni.

A csoportmunka tapasztalatai

A büntetés-végrehajtási rendszerek legfőbb, kiemelt alapértéke maga a személyi állomány, amely a rendszer hatékony működésének legfontosabb forrása és elengedhetetlen feltétele. A személyi állományra – különösen közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkozó szakemberekre – meghatározó szerep hárul a büntetés-végrehajtás alapvető feladatrendszerének megvalósításában, a fogvatartotti állomány reszocializációjának, reintegrációs feladatrendszerének sikeres megvalósításában. Mindezeket a feladatokat csak egy jól képzett és mentálisan egészséges stabil személyi állomány, csapat képes megvalósítani. A személyi állomány szemléletváltoztatása elengedhetetlen abban a kérdésben, hogy megértsük azt a tényt, hogy csak a fogvatartotti állománnyal együttműködve lehet elérnünk azon változásokat, a feladatellátás eredményességét növelve, melyek az alapvető célkitűzéseink.

Ez a program, mely „A társadalmi befogadás elősegítése a szociális területen dolgozó szakemberek képzésével” című pályázati kiírás számára készült, volt hivatott elősegíteni a büntetés-végrehajtási szakemberek mentálhigiénés megsegítését annak érdekében, hogy feladatukat még hatékonyabban tudják ellátni. Esetükben a munkakörnyezet lehangoló jellege, továbbá az, hogy a munkafolyamatot előrevivő sikerélmények sok esetben nem közvetlenül jelentkeznek, negatív hatással van a motivációs bázisra. Amire, valljuk meg, komoly szükség van a további eredményes munkavégzéshez, illetve ahhoz, hogy a területen dolgozó szakképzett és tapasztalt szakembergárdát képes legyen megtartani a büntetés-végrehajtás, hiszen ettől függ az az alapvető, a társadalmi szempontból mindenkit érintő célkitűzés, miszerint a büntetés-végrehajtási intézetek minél több olyan személyt legyenek képesek „szabadítani”, akik esetében nem áll fenn a bűnismétlés veszélye, ezáltal pedig javuljon a közbiztonság.

A fent említett okok miatt a büntetés-végrehajtási szervezetnél viszonylag jelentős a pályaelhagyók aránya, vagy a fluktuáció, illetve azok száma is növekszik, akik feltételezhetően a munkakörnyezet miatti kiégés, a motiváció kiürülése okán hamar, idő előtt elveszítik munkaképességüket, és főként pszichés okoktól nyugállományba vonulnak. Így pedig szinte folyamatosan csökken a jelentős tapasztalatokkal bíró, rutinos szakembergárda, azok száma, akik hatékonyan képesek ellátni ezt a társadalmi szempontból fontos hivatást. Programunk ezen a problémán is szeretett volna javítani.

A projekt megvalósítása során azt tapasztaltuk – a trénerek, a lebonyolítást felügyelő szakmai vezető és büntetés-végrehajtási intézet vezetői is –, hogy a résztvevők igen motiváltak voltak a programsorozat sikeres megvalósításában, így annak aktív részeseivé váltak. Ebből következően minden alkalommal pontosan, a meghirdetett kezdési időpontban jelentek meg, „igazolatlan”, indokolatlan hiányzások sem akadályozták az adott foglalkozásokat, képzéseket vezető trénereket a csoportalakításban, a megfelelő és elképzelt tréningtípusok levezetésében. Természetes és érthető okokból a bevezető időszakban, a ráhangolódás fázisában – az ún. „bemelegítő” gyakorlatok, foglalkozások során – a csoporttagok, a résztvevők kissé tartózkodóak, visszafogottak voltak, nehezen tudtak egymás előtt megnyílni, illetve megnyilatkozni. Ami talán teljes mértékben érthető ez esetben, ha tudjuk, hogy a számukra a megszokott közeg a büntetés-végrehajtás zárt, kissé merev, a katonai hierarchián alapuló világa, amelyben kevésbé jelenik meg a mindennapi feladatellátás során a személyes szféra, az érzések, érzelmek dimenziója. Ehhez még az is hozzájárul, hogy – a résztvevők elmondása szerint, amit az intézet vezetése is megerősített – korábban nem voltak ehhez hasonló tréningek, programok. Mindezek ellenére hamar eljutottak a trénerek a csoportok működését irányító szabályok kialakításáig, illetve a humán szerződés-kötésig. A tapasztalatok szerint a kezdeti tartózkodás után hamar megváltozott a tendencia, a polaritás; a csoporttagok teljes mértékben nyitottakká váltak, szívesen beszéltek a munkavégzésüket érintő kérdésekről, de önmagukról, érzelmeikről, érzéseikről is megnyilatkoztak. A „dolgos hétköznapi” gyakorlatával megegyezően a csoportokon belül is megjelentek a munkavégzésben a párok, a kisközösségek, akiknek tagjai a csoportos feladatok során jellemzően együtt igyekeztek maradni, ezzel a jelenség-gel a csoportvezetőknek többször kellett foglalkozniuk; ugyanakkor fokozatosan engedett fel a tartózkodó magatartás a csoportfeladatok, szituációs gyakorlatok esetében is.

Az idő előrehaladtával a közös munkát a humor, a jókedv övezte, az oldottság, a szereplés-motiváció jellemezte, a gátlások felszabadulása volt érzékelhető. A közös munka során a dinamizmus volt a legmegfelelőbb jelző, amivel jellemezni lehetett az előrehaladást. A homeosztatisz feszültség-mérések-nél komolyabb gátak nem kerültek a felszínre, a résztvevők mindegyike erős, jól áramoltatott énnel vett részt a feladatokban. A csoporttagok folyamatosan betekintést engedtek a csoportvezetőknek intrapszichés valóságukba, belső – érzelmi, emocionális – útjaikba, s kapcsolatépítéseikben a nyitottság, nyíltság, valamint az őszinte megnyilatkozások voltak a dominánsak.

Hamar kialakult a csoportkohézió, az együvé tartozás élménye, amivel tovább lehetett munkálkodni az elérendő célok irányába. Reális, a társaik általi visszacsatolásokban megerősített és elfogadott önértékelés, altruista hozzáállás, asszertív viselkedési attitűd jellemezte a csoporttagok tevékenységét; összességében az érdeklődés, a motiváltság és a pozitív hozzáállás jelentősen segítette az elérendő közös célok érdekében kifejtett eredményes munkát. Jól kitapintható volt, ami a megszokott napi büntetés-végrehajtási munkavégzés során is tapasztalható, hogy az egyébként tartózkodó, introvertált személyek, csoporttagok, az esetenként passzív résztvevők a csoportnyomás hatására megnyíltak, egyre aktívabbak és oldottabbak lettek. Így sok esetben olyan tartalmak kerültek a felszínre, melyek a társak számára eddig rejtve voltak, de ez a feltárulkozás nagyban segítette az adott egyén belső énjének stabilitását, feszültségeinek redukcióját, s mindezen túl a csoportkohézió erősödését a csoporttagok – munkatársak – közötti bizalom erősödésével. Fontos, hogy a megnyilatkozások gyakoriságának emelkedésével párhuzamosan a szerepjátékok során a partnerválasztások esetében is jelentősen aktivizálódtak, magabiztosabbak lettek az egyéb esetben visszahúzódó, instabil személyiségként ismert egyének, ami mindenképpen pozitív prognosztikát sejtet a későbbiekre – jövőbeni munkájukra, munkamotivációjukra – nézve.

Természetesen több alkalommal hozott a csoportmunka olyan folyamatokat a felszínre, aminek következtében el kellett térnie a trénernek az előre kitűzött haladási tervtől, de fontos volt az adott folyamatot megnyugtatóan lezárni, a szálakat elvarrni, hiszen az elsődleges cél, a mentálhigiénés megerősítés a munkavégzés eredményességének érdekében, ezt megkívánta. Az eredményes munkához pedig úgyszintén szükség van a megfelelő csoport-homeosztázis meglétére, az egyensúlyra, stabilitásra.

Szintén érezhető volt a csoportfolyamatok, a csoportmunka során a büntetés-végrehajtás zárt, speciális munkakörülményeinek jellege, ami abban mutatkozott meg leginkább, hogy a résztvevők a kezdeti időszakban szinte folyamatosan megpróbálták „bevinni” a foglalkozásokba a napi munkafolyamatok, konfliktusok egy-egy elemét, amiből arra következtethetünk, hogy az adott személyek életében ez komoly stresszor, szorongáskeltő tényező, persze a csoportfolyamatok szempontjából pedig gát, a továbbhaladást megghiúsító tényező. Szintén pozitív, hogy az idő múlásával ezek a tényezők, gátak csökkentek, egyre kevesebb próbálkozás volt, hogy ezek a szubjektív, a napi munkát érintő problémák, konfliktusok teret kapjanak a csoportmunka során. Mindez mutathatta azt is, hogy a csoportmunka résztvevői képessé váltak azokat megfelelően kezelni, használni a coping-mechanizmusok megfelelő tárházát.

Megfigyelhető volt, hogy az adott büntetés-végrehajtási szakemberek, a célcsoport tagjai igen érzékenyek voltak az emberi, humán megnyilatkozásokra, a személyes konfliktusaik kinyilvánítására, az arról való beszélgetésekre, valamint „egyszerűen az emberi beszélgetésekre”, a pozitív elfogadásra, érintésre. Ez mutatja a napi rutinfeladatok okozta kiegész, fásultság elhatalmasodását, a fáradság jelenlétét.

A dramatikus játékok során egyöntetűen a csoporttagok komoly motivációja volt a jellemző, igazi „homo ludens”-re illő attitűddel vettek részt a munkában; általános volt a kreatív lélek, a felszabadultság, ugyanakkor a résztvevők vigyáztak egymás önérzetére, és segítették egymást.

Összegzés, konklúziók

A projekt során valamennyi csoport elvégezte a kitűzött feladatokat, ami önmagában is a program eredményességére utal. A tematikának megfelelő terv szerint haladva folyamatosan egyre érezhetőbb lett a self-dinamikai áramlások felgyorsulása, lerövidültek a reakcióidők, a riposzt-válaszok szinte peregték. Az összegző beszélgetések során pozitív érintések (sztrókok) halmazával búcsúztak a csoporttagok egymástól, valamint a trénerektől.

Úgy vélem: programunk hatékonyan segítette, hogy a büntetés-végrehajtás személyi állománya megőrizze mentális egészségét. Célként fogalmaztuk meg a szervezet – a büntetés-végrehajtás – humán erőforrás-gazdálkodásának javítását, hiszen a jelentős stressz-hatások és a sok esetben lehangoló munkakörnyezet fokozott mértékben hozzájárul a felszínre a szolgálatot teljesítő személyi állomány – különösen a szociális területen dolgozók – kiégését, azaz a „burn out” szindrómát. Ez csökkenti a munkavégzés eredményességét, illetve növeli a szervezettől elvándorlók arányát, a fluktuációt, valamint jelentős mértékben rontja a személyzet lelki egészségét, s hosszú távon a szomatizáció lehetőségét is magában hordozza.

Indirekt hatásként vártuk, illetve várjuk tehát, hogy programunk hatékonyan segítse a büntetés-végrehajtási szervezet humán erőforrás-gazdálkodását. Ez főként úgy valósulhat meg, hogy a pozitív hatásaival – a konfliktuskezelés hatékonyságának növelése, a frusztrációs tolerancia emelése, az asszertivitás javítása, reális önismeret stb. – csökkenti a személyi állományt érő stressz-hatásokat. Ezek a pozitív hatások növelik a feladatellátás sikerességét, ami további sikerélményekhez vezethet, nő az önbecsülés, a külső és belső elismerés s ezáltal a munkavállaló önbizalma is.

Mindez úgy hathat vissza a szervezet aktuális humán erőforrás viszonyaira, hogy csökken a mentális vagy pszichés felkészületlenségből eredő stressz, a bizonytalanságérzés (esetenként félelem, szorongás), a sikertelenség-érzés stb. miatti pályaelhagyók száma.

Ez pedig hozzájárul hosszabb távon a társadalom által is megfogalmazott és jogosan elvárt cél eléréséhez, miszerint a büntetés-végrehajtás zárt falai mögül minél nagyobb arányban szabaduljanak olyan emberek, személyek, akik a fogvatartási idejük alatt pozitív változáson, személyiségrekonstrukción, fejlődésen mentek keresztül az állomány eredményes és hatékony munkájának eredményeképp, és ezt követően a civil társadalom hasznos tagjaivá tudnak válni.